

sarditatem superstitionis cognoscentes, quos publice colebant Deos, privatim execrarentur. Quod commune et a rationali natura proveniens in polytheismo erat verum fuit, nempe *existere aliquod Numen*, et in hoc omnes consentiebant; in ipsum vero polytheismum adeo non consentiebant, ut tot essent sententiae quot capita, totque divinitates quot haberent civitates, ne dicam domos. Deinde dato etiam quod omnes in polytheismum consensissent, nequeunt athei ostendere consensum hunc semper viguisse, aut a rationali natura et non potius a corruptis moribus, originem traxisse; cum ante diluvium per duo annorum millia nullum idololatriae vestigium in antiquissima Moysis historia habeatur, ipsiusque initium et causae facile assignentur (1). Consensus itaque in polytheismum non fuit universalis, uniformis et constans, eique semper, ut advertit Tertullianus, natura rationalis adversabatur (2).

(1) Sap. XIV. 15. seq.

(2) Oppositio naturae rationalis falsis opinionibus ac praesudiciis ethnicorum vel maxime manifestabatur illa voce, quam Tertullianus in Apologetico appellat *testimonium animae naturaliter Christianae*; nimirum polytheistae in repentinis ac inopinatis casibus, ubi scilicet natura per se ac velut immunis a praesudiciis operatur, soliti erant in has aut similes erumpere voces, quibus non Jovem aut plures Deos, sed simpliciter Deum invocabant; *Deus sapiens, Deus bonus si Deus dederit, etc.*

Coronidis loco liceat aliqua animadvertere in sententiam eorum, qui cum auctore libri: *De imbecillitate humani intellectus* omnis naturalis certitudinis fundamentum a divina revelatione repetunt, vel cum quibusdam recentioribus cognitionem existentiae Dei velut fructum dumtaxat ejusdem divinae revelationis considerant. Hi profecto, de quibus superius [art. 1.] pauca innuimus, ipsam revelationem videntur manifeste proderere. Primo quidem, quia si una conferas, quae habentur Rom. cap. I. 18. 19. et v. 17. necnon cap. XVI. 25. 26. facile deprehendes, duplicem ab Apostolo distingui cognitionem existentiae Dei, ἀποκάλυψιν καὶ φανερωσιν, alteram *generalem*, *specialem* alteram illam Φωσκλήν, hanc μωστικόν, illam imperfectiorem et pedagogicam, hanc perfectiorem et vere salvificam. Hanc igitur distinctionem, quam Paulus divina auctoritate asserit, imprudenter illi quos arguimus, labefactare nituntur. Deinde, quia in eorum sententia non nisi contortis ineptisque expositionibus ea subjaceant necesse est, quae clarissime dicta legimus Rom. cap. I. 19. 20. Act. XIV. 15. seqq. Psalm. XVIII. 2. Sapientiae XIII. 4. et 5. 9. et 10 Job. XII. 7 usque ad 13. Isai. XL. 26...; quod profecto ostendit, utrum asserendae

ARTICULUS IV.

DE ESSENTIA DEI.

26. Existentiam Dei demonstravimus sub conceptu entis absolute necessarii, a se et improducti, necnon summe intelligentis, et supremi legislatoris. Jam igitur cognoscimus aliquid reale et positivum, quod ad Deum pertinet; ideoque de essentia et attributis Dei disserentes, non versamur amplius in penitus ignotis, aut in arbitrariis conceptibus mentis nostrae. Hinc apposite in praecedenti quaestione cum atheis sup-

an potius evertendae revelationi doctrina talis sit accommodata. Verum haec, utpote ex revelationis penu deprompta, innuisse sufficiat. Vide, quae diximus Logicae part. 2. art. 8. n.º 70, necnon Abrahami Calovii scripta Anti-sociniana (Tom. I. edit. Ulmae. 1684. pag. 55. et seqq.)

Non minus a vero distare illos, qui existentiam Dei, exclusa omni probatione, admitti debere contendunt tamquam *factum* quoddam de quo penes omnes constat, inde quoque colliges, si fontem unde talis opinio manavit tantisper dispicias. Quid enim? Num Patres lumina ecclesiae, huic doctrinae insanae patrocinantur? Atqui Patres nedum frequenter solius rectae rationis praesidio certam existentiae Dei cognitionem eruere satagunt, verum unanimi suffragio cum Tertulliano affirmant, praemissam a Deo fuisse *naturam magistram ut submitteret et prophetiam, quo facilius credas prophetiae, discipulus naturae*. Num qui Patres consecuti sunt, Theologi ac Philosophi antiquiores, quos immerito prorsus praesertim hac in re a sapientium subselliis velles excludere? At res est apud omnes in comperto posita, eos unanimiter contrarium dogma tenuisse. Num doctissimi inter ethnicos? Verum eorum istud est suffragium, Ciceronis voce prolatum, *Quis est tam ve-cors, qui cum suspexerit in coelum, Deos esse non sentiat?* Et rursum: *Deum agnoscimus, ex operibus ejus*. Hujus itaque commenti, quo recentiores plerique Philosophi certam cognitionem existentiae Dei solius rectae rationis ope acquisitam, homini eripere nituntur, non alium parentem poteris invenire, quam recentiorum Photinianorum seu Socinianorum doctrinam, qui id in eorum scriptis, incredibili sane ratione et evidenti cum sui ipsorum principis pugna, manifestissime praeformasse videntur. Lege, si placeat et fas tibi sit vel Socinum (*Miscellan, respons. ad object. cutten. 5. pag. 68. et Praelect. Theolog. cap. 2.*), vel Ostordium (*Instit. relig. christ. cap. 1.*), atque illico deprehendes, verissima esse quae dicimus. Vide dicta in Logica (part. 2. art. 2; et art. 10. n.º 69.),

posuimus dumtaxat definitionem nominalem Dei, seu determinationem status quaestionis, reservantes in praesens quaestionem de essentia sive definitione essentiali, quae quidem, ut superius monuimus per genus proximum et differentiam ultimam fieri nequit.

Porro, sicut adaequate cognoscere essentiam et naturam Dei physicam nequeamus, ita nec definitio ejus adaequata exhiberi potest; generali tamen conceptu reponi solet in cumulo seu aggregato omnium perfectionum simplicissimarum, prout sunt in ipso Deo: illud enim est essentia physica entis, per quod ens a parte sui constituitur, ut sit tale determinatum ens.

Sed circa essentiam metaphysicam, seu perfectionem illam divinae naturae, quae secundum nostrum concipiendi modum eam constituat, nobisque de Deo cogitantibus prima occurrat, discrepant doctores. Aliqui eam reponunt in *intellectione actuali*, non quidem sub conceptu operationis, sed sub conceptu *ultimae actualitatis completae, et per se subsistentis in genere intellectuali*, sive in purissima actuali intellectione. Alii in *actuali infinitate*, quae potest spectari vel *materialiter* vel *formaliter*, vel *radicaliter*. Caeteri in *necessitate essendi*, vel in *esse a se* sive in *asseitate*, quae excludit omnem dependentiam ab alio, tamquam a causa seu principio producente, aut tamquam a radice sive fundamento. Tres autem condiciones requiruntur, ut aliqua proprietates spectari possit tamquam essentialis. 1°. Ut sit propria rei illius, eamque a qualibet alia distinguat. 2°. Ut sit prima, et radix aliarum perfectionum. 3°. Ut sit adaequata, totumque id complectatur (immediate vel mediate), quod est de conceptu illius entis, ut talis.

27. Quia porro *intellectioni actuali*, quamvis dicatur completa et per se subsistens, non conveniunt omnes tres condiciones requisitae; cum intelligere et in vi et in actu, et in completa subsistentia, competat etiam creaturis: cumque ab ipsa determinatione naturae pendeat, quod sit tale purissimum intelligere, ac proinde supponat aliam perfectionem se priorem, nec ad intra nec ad extra spectatum, possit esse radix caeterarum proprietatum, e. g. immensitatis, aeternitatis, aut eas utcumque in se involvere, et esse de totali entis conceptu; hinc est quod nequeat statui pro essentia metaphysica.

Idem fere dicatur de *actuali infinitate*, quae *materialiter* spectata congruit cum essentia physica, nec proinde potest accipi velut *una* perfectio, quae sit caeterarum radix: *formaliter* vero, seu pro modo determinante omnes

divinas perfectiones accepta, est quid posterius ipsis perfectionibus, et immediate fluit ex *infinitate radicali*, seu *exigentia omnium realitatum in gradu perfectissimo*, quae et ipsa exigentia, ut *talis*, supponit esse divinum jam constitutum sive determinatum in se, ac proinde supponit conceptum alterius perfectionis se prioris; non est igitur radix caeterarum.

Necessitas quoque essendi, quamvis cum *asseitate* reciproce, ac proinde unum idemque videantur esse, nihilominus *necessitas* ista dicitur per exclusionem cujusvis hypothesis, nec formalem involvit prioritatem conceptus. Etenim *necessitas* haec, utpote *absoluta*, sumitur per oppositionem ad necessitatem tantum *hypotheticam*, cum interim *asseitas* idem sit, ac habere in se atque a se principium esse suimetipsius: unde etiam ex hac magis proprie et veluti ex prioritate conceptus, fuit absoluta repugnantia *non-esse*, seu absoluta essendi necessitas. Praeterea absoluta essendi necessitas, et non *asseitas*, de logica veritate primorum principiorum rationis, de essentiis et naturis rerum in abstracto rectissime enunciatur; *asseitas* vero, quoniam et in se et relate ad alias perfectiones divinas, absolutam prioritatem habet, et ab ipsa vel immediate, vel mediate, uti videbimus, tamquam a priori caetera quae Deo competunt deducuntur, notam hanc pro constitutivo essentiali divinae naturae spectabimus.

28. Quaecumque proprietates Dei, quae ab hoc essentiali constitutivo dimanant, dicuntur *attributa*. Solent autem dividi et in *absoluta*, quae scilicet sistunt quodammodo in ipsa natura divina, nec ad aliud, saltem formaliter, respectum dicunt, ut sunt infinitas, immutabilitas, etc. et in *relativa*, quae ad aliquid extra Deum referuntur, ut creatio, conservatio, etc. relativae tamen perfectiones aliter etiam sumuntur a Theologis dogmaticis. Dividuntur quoque in *actuosa* et *quiescentia*, *negativa* et *positiva*, *physica* et *moralia*. Sed quia in Deo omnia sunt in *actu*, et a plenitudine ejus *esse* omnis prorsus *negatio*, sive vi originis sive significationis exulare debet; attributa vero *moralia*, quae immutabile ac aeternum boni et mali discrimen pro objecto habent, eandem ac *physica* indefectibilitatem metaphysicam involvunt; nos priorem attributorum divisionem in sequentibus capitibus sequemur [1].

(1) Adverte 1°. Si per attributa *actuosa* intelligantur ea,

Juvat tamen advertere, quod immediate neclatur cum *asseitate* et *necessitate* divinae naturae *absoluta* ejus *independentia*. Quidquid enim ad internam entis constitutionem spectat, aut in essentia, aut in attributis rationem sufficientem sui agnoscit: cum vero attributa realiter ab essentia non distinguantur, eadem *asseitate*, *necessitate*, ac proinde *independentia*, quae sine exclusione omnis posterioritatis et hypothesis consistere nequit, gaudeant necesse est; ergo essentia, attributa, et quidquid in ipsis continentur, *independens* sit oportet.

CAPUT SECUNDUM.

DE ATTRIBUTIS DEI ABSOLUTIS.

Praecipua ex attributis divinis absolutis investigabimus: quaedam enim, e. g. veracitas, immortalitas, ex aliis tamquam corollarium deducuntur. Eo autem ordine progrediemur, quo unius attributi assertio alterius demonstrationi, quantum fieri potest, valeat inservire.

quae ad opus extrinsecum dicunt relationem, e. g. omnipotentia, providentia, etc. et per *quiescentia* ea, quae sistunt quodammodo in Deo. e. g. sapientia, intelligentia, etc. tunc distinctio haec congruit cum illa, quam amplectimur: *quiescentia* autem, quae etiam operationem vel activitatem ad intra excludit, in Deo non datur. 2° *Negatio* vi originis illa est, quae ex analysi vocis coalescentis ex particula *non* derivatur, e. g. infinitas quasi idem esset, ac *non* esse finitum, immensitas ac *non* posse metiri. Negatio vi significationis oritur ex negativo sensu vocis caeteroquin positivae: e. g. simplicitas idem est, ac non esse compositum, unitas idem ac non esse multiplicem, etc. porro videbimus inferius, haec et alia divina attributa in maxime positiva divinae naturae realitate fundari, et aliunde, si negatio vi significationis admittatur, omnia divina attributa possent et deberent dici negativa; e. g. intelligentia idem ac non irrationalitas; sapientia idem ac non ruditas et insipientia, etc. 3°. *Moralia* Dei attributa, e. g. veracitas, justitia etc. si non tantum per comparisonem ad physica, e. g. intelligentiam, omnipotentiam, etc. verum etiam ad moralem hominis constitutionem sumantur, quasi scilicet non absolute et metaphysice sed moraliter dumtaxat repugnare, Deum posse aliquid contra ea agere, forent vel maxime Deo injuriosa, supponerentque Deum posse negare seipsum, et ab essentiali sua rectitudine deficere.

ARTICULUS I.

DE INFINITATE SIVE SUMMA PERFECTIÖNE DEI ET DE PANTHEISMO SPINOSAE.

29. Duas has quaestiones conjungimus, ratione affinitatis, ex prima enim non recte intellecta sequitur pantheismus. Spinoza ex Judaeo Christianus, ac demum apostata, methodice exposuit errorem Stoicorum, qui censuerunt, Deum esse universalem substantiam vel universalem mundi animam, quamvis nonnullos etiam alios sibi prae-ludentes habuerit (1). Duas autem propositiones hic articulus complectetur.

Quia porro summa perfectio omnem perfectionem suo modo includere debet, advertite, perfectiones in triplici differentia esse. Dicitur 1°, perfectio *simpliciter simplex*, quae merum *esse*, et nullum *non-esse*, sive solam realitatem absque defectu in suo conceptu involvit, et cum alia aequali consistere potest 2°. Perfectio *simplex secundum quid*, quae pariter in suo conceptu merum *esse* involvit sed cum alia aequali aut majori consistere nequit, e. g. personalitas vel ratiocinatio. 3°. Perfectio *mixta*, quae realitatem cum *formali* defectu sive limitatione in se explicite continet, uti, e. g. *esse materiale*: si vero per *mixtas* intelligas etiam eas, quae limitationem aut defectum quemdam implicite arguunt, tunc et *ratiocinatio* ad *mixtas* revocanda erit (2).

(1) Huc videtur spectare et illud Virgilii: *Jovis omnia plena*: et illud Lucani: *Jupiter est quocumque vides, quocumque moveris*. De pantheismo, ut ita dicam, transcendentali, a recentioribus quibusdam philosophis iterum in lucem protracto, agemus in Psychologia, cap. 3. art. 2. ubi quoque nonnihil animadvertemus in doctrinam auct. Ahrens, qui in Academia Bruxellensi, vulgo *libera*, in Belgio, philosophiam tradit.

(2) Intelligere et velle, sapere et esse justum, etc. vocantur perfectiones *simpliciter simplices* (denominatio arbitraria, sed non res in se ipsa) quae et meram realitatem seu perfectionem absque omni formali explicito defectu praeseferunt, et sunt ad invicem consociabiles, seu una non excludit alteram in eodem ente. Personalitas vero, e. g. seu esse sui juris aut adaequatum principium suarum operationum, quamvis